

Lära, växa, förändra

Regeringens folkbildningsproposition

Sedan år 1991 är folkbildningen fri från staten. Det innebär att staten anger syften för hur statsbidraget ska användas men att folkbildningens aktörer själva bestämmer hur dessa syften ska uppnås och hur statsbidraget ska fördelas. Denna ordning har fungerat väl. De syften med statens bidrag till folkbildningen som lades fast år 1998 ska gälla även i fortsättningen. Det är dock rimligt att staten därutöver anger vissa grundläggande verksamhetsområden för folkbildningen som motiv för statens stöd. Denna proposition syftar bl.a. till att fastställa dessa områden. Dessutom betonas behovet av ett systematiskt kvalitetsarbete, liksom vikten av uppföljning, utvärdering och forskning. En allmän höjning av folkbildningsanslaget aviseras.

Regeringens utgångspunkter: Demokrati, livslångt lärande och personlig utveckling

Folkbildningen är omistlig del av det svenska samhället och har växt fram ur människors och grupperns egna behov av bildning. Folkbildningens historia är en historia om kunskapens makt och vittnar om att folkbildningen kan bidra till att minska kunskapsklyftorna.

Folkbildningen bidrar till att öka människors makt över sina egna liv

Egenmakt är att ta makten över sitt eget liv, i bostadsområdet, på arbetsplatsen och i vardagen. För samhällsmedborgare som upplever maktlöshet i sin egen vardag kan folkbildningen bidra till att öka egenmakten.

En folkbildningsmässig verksamhet utgår från individens behov och tar hjälp av gruppens samlade resurser med den gemensamma insikten att alla kan bidra. Denna insikt skapar grogrund för en lärprocess som innebär att gruppen tillsammans formar såväl studiernas mål som former. Detta är i grunden ett demokratiskt förhållningssätt, som när det fungerar stärker den enskilda deltagarens förmåga att i en grupp interagera och fatta demokratiska beslut. Det är i en verksamhet med sådana förtecken som egenmakten stärks.

Folkbildningen har alltid varit en kraft för att motverka klassamhället. Studieförbunden och folkhögskolorna har alltid burits upp av människor och föreningar som vill stärka sin ställning i samhället från en i början utsatt position.

Denna långa tradition återspeglar folkbildningens ambition: att hela tiden se de grupper som är mest utsatta i samhället och arbeta för att lyfta dessa människor, socialt, ekonomiskt och kulturellt. Folkbildningen strävar efter att ge mest till dem som fått minst, att skapa bildning för och tillsammans med dem som är mest missgynnade.

Folkbildningen bidrar till samhällsutvecklingen

Folkbildningen kan erbjuda mötesplatser för människor och fungera som en arena för diskussioner kring samhällets stora framtidsfrågor och utmaningar. Folkhögskolornas och studieförbundens verksamhet ger deltagarna beredskap för att kunna delta i samhällsutvecklingen. Folkbildningen är

mån om att skapa lärsituationer som stimulerar till handling och deltagande såväl inom som utom verksamhetens väggar. Inte minst ger folkbildningen kortutbildade och andra eftersatta grupper möjligheter att utvecklas.

Folkbildningens räckvidd är världsomfattande. Samtidigt spelar folkbildningen ofta en viktig roll för det lokala samhället.

Ett levande och omfattande kulturliv är avgörande för vår samhällsutveckling. Kultur får inte enbart vara för de bemedlade, eller för dem som bor i storstäder. Folkhögskolor och studieförbund ska agera som lokala och regionala arenor där deltagare inte bara konsumerar kultur utan också skapar kultur. Folkbildningen är också en central part i arbetet med lokal utveckling i hela landet.

Folkrörelsen är en grundsten i den svenska folkbildningstraditionen

Ett starkt föreningsliv som ger människor möjligheter till inflytande och delaktighet utgör en viktig förutsättning i ett demokratiskt samhälle. Det bildningsarbete som folkbildningen svarar för inom ramen för folkrörelseengagemanget är unikt. Folkbildningen är så nära knuten till folkrörelserna att den själv får karaktär av folkrörelse. De människor som bär upp folkrörelserna bär också upp folkbildningen. Dess existensberättigande bygger på förmågan att samla människor kring syften som varken ryms inom den offentliga eller privata sektorn och som hämtar sin kraft ur deltagarnas egna erfarenheter. Det är när folkbildningen tappar sin förmåga att engagera på ideell basis som den riskerar att bli en utbildningsproducent som vilken annan aktör som helst. Det är genom "Föreningssverige" som folkbildningen hämtar sin näring.

Folkbildningen bidrar till ett livslångt lärande

Folkbildningen måste vara öppen mot alla delar av samhället, verka för att nå grupper och individer som inte känner till folkbildningen och undvika att skapa strukturer eller en samlad verksamhet som utesluter någon. Frivilligheten möjliggör att människor med olika bakgrund, olika intressen och olika ambitioner kommer ihop för att lära gemensamt. Samtidigt vet vi att vissa grupper har ett större behov

av olika flexibla utbildningsformer än andra. Folkbildningen bidrar till att utjämna utbildningsklyftorna på många sätt. Såväl folkhögskolorna som studieförbunden erbjuder verksamhet som mycket tydligt kompenseras för tidigare kort utbildning. Men folkbildningen erbjuder också yrkesutbildning som i vissa fall inte återfinns i andra delar av utbildningsväsendet, och rekryterar därmed nya grupper till lärandet. Utbildning och kunskap är i hög grad samvarierande med deltagande på arbetsmarknaden. Folkbildningen – när den lyckas med sin uppgift – stärker arbetslösas förmåga att etablera sig på arbetsmarknaden.

Folkbildningen stärker enskilda individers personliga utveckling

Folkbildningen möjliggör för människor att utveckla sig. Folkhögskolors kurser och studieförbundens studiecirklar är arenor för människor att komma samman utanför familj och arbete. Kurser och studiecirklar inom folkbildningen ger ett mervärde som i princip inga andra aktörer i samhället kan ge. Utan offentlig finansiering kommer kostnaden för den enskilda deltagaren att stiga väsentligt. Stora grupper kommer inte att kunna delta. Folkbildningen måste vara så pass omfattande, på ett sådant kostnadsläge och med sådan inriktning att alla människor har reell möjlighet att delta.

Syftet med statens bidrag till folkbildningen

Regeringen föreslår att syftena med statens bidrag till folkbildningen ska vara att:

- stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin,
- bidra till att göra det möjligt för människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen (genom t.ex. politiskt, fackligt, kulturellt eller annat ideellt arbete),
- bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället,
- bidra till att bredda intresset för och delaktigheten i kulturlivet.

I stället för de prioriterade målgrupper som angavs i 1998 års beslut ska nu *sju verksamhetsområden* fastställas för folkbildningen, vilka i särskilt hög grad utgör motiv för statens stöd. Folkbildningen själv ska identifiera de målgrupper som är relevanta för verksamheten.

1. Den gemensamma värdegrunden

Syftet med statens bidrag till folkbildningen är att stödja en verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin. Att arbeta för att påverka alla människors grundläggande värderingar om bl.a. alla människors lika värde och jämställdhet mellan könen är en viktig del av folkbildningens uppdrag.

2. Det mångkulturella samhällets utmaningar

Folkbildningens möjligheter ska vara öppna för alla människor i Sverige. Att människor med olika etnisk, religiös och kulturell bakgrund möts inom folkbildningen skapar en dynamik i verksamheten. Folkbildningen kan erbjuda

och aktivt verka för möten på mångkulturella arenor. I folkhögskolor och studieförbund ska människor kunna utveckla metoder för interkulturell dialog och reflektion.

3. Den demografiska utmaningen

I arbetet med att möta den demografiska utmaningen behöver studieförbund och folkhögskolor mångfald både i utbud och kontaktvägar. För folkbildningen är det en utmaning att få med ungdomar i en verksamhet som motsvarar en ung generations intressen och behov. Samtidigt är det en stor utmaning för folkbildningen att möta pensionärernas efterfrågan på stimulans, kunskap och nöje genom en inspirerande bildningsverksamhet.

4. Det livslånga lärandet

Folkbildningen är en given del av det livslånga lärandet. Folkbildningen har dock en unik ställning i det svenska utbildningssamhället genom sin förankring i civilsamhällets organisationer och sin roll både som institution och som fri och obunden aktör. I det livslånga lärandet är det angeläget att personer som kommer från studieovana miljöer intresseras för fortsatta studier. Folkhögskolor och studieförbund har också i fortsättningen en stor uppgift som anordnare av yrkesinriktad utbildning som bär folkbildningens karaktäristika i metod och inriktning.

5. Kulturverksamhet

Folkbildningens uppgift att främja det svenska kulturlivet ska vara oförändrad. Folkhögskolor och studieförbund kan fungera som lokala och regionala drivkrafter för amatörculturen i dess olika former i samverkan med kommunala och statliga kulturinstitutioner. De kan vara arenor där deltagare inte bara upplever kultur utan också skapar kultur.

6. Personer med funktionshinder

Inom folkbildningen finns sedan länge en omfattande verksamhet för personer med funktionshinder. Verksamheten fungerar för många som "vägröjare" när det gäller att ta stegen från maktlöshet till delaktighet i och möjlighet att påverka samhället. Hög kompetens kring funktionshinder är nödvändig inom folkbildningen. Naturligtvis kan detta uppnås lättare om funktionshindrade finns representerade i personalstyrka, ledning och styrelse.

7. Folkhälsa, hållbar utveckling och global rättvisa

I det lokala folkhälsoarbetet kan folkbildningen spela en framträdande roll. För många människor ger deltagandet tillfälle till reflektion över sin livssituation, kontakt med andra människor, ett avbrott i en stressad vardag. Folkhögskolor och studieförbund har ett omfattande utbud av utbildning för hållbar utveckling som spänner över bl.a. miljö/ekologi, ekonomi och lokal utveckling, folkhälsa, demokrati och global solidaritet. För att kunna bidra till en rättvis och hållbar global utveckling krävs insikt om hur vårt agerande påverkar förutsättningarna för andra. Ett arbete för att stärka kunskaperna om de globala utvecklingsfrågorna måste bedrivas av många aktörer. Till dessa hör folkbildningens organisationer.

Fri från statlig styrning av verksamheten

Folkbildningen står fri från staten. Staten formulerar sina syften med statsbidraget men folkbildningen formulerar själv sina mål och utformar sin verksamhet. De tar ansvar för att fördela statsbidraget samt att följa upp och utvärdera den verksamhet inom studieförbund och folkhögskolor som finansieras med statsbidrag. Detta innebär att folkbildningen tilldelats vittgående befogenheter att själv förvalta mycket stora resurser i form av statsbidragsmedel. Folkbildningen företräds av Folkbildningsrådet. Principen om rollfördelningen mellan staten och folkbildningen föreslås ligga fast.

Kvalitet

Det är önskvärt att ett mer systematiskt kvalitetsarbete med inriktning på såväl administration som verksamhetsformer och innehåll utvecklas på alla nivåer inom folkbildningen. Detta arbete bör givetvis utgå från folkbildningens egna mål och de kvalitetskriterier som man själv utvecklar. Kvalitetsarbetet bör inte utföras av Folkbildningsrådet, utan av studieförbunden och folkhögskolorna själva. Det måste dock vara en prioriterad uppgift för rådet att medverka till att arbetet sker.

Statsbidraget får inte fungera som ett allmänt verksamhets- eller organisationsstöd, som kan användas av föreningar och organisationer för att finansiera den egentliga verksamheten, utan ska användas för att finansiera studie-, bildnings- och kulturarbete inom studieförbund och folkhögskolor. Att slå vakt om denna gränsdragning är ett viktigt inslag i kvalitetsarbetet inom folkbildningen.

Långsiktigt gagnar en ökad fokusering av kvalitetsfrågorna i första hand folkbildningens egen inre utveckling. Det ger utgångspunkter för en systematisk omprövning och ytterst avveckling av verksamheter som inte är folkbildningsmässiga. Därmed skapas utrymme för nya aktiviteter. Ett utvecklat kvalitetsarbete skulle vidare kunna förebygga t.ex. den typ av felaktigt utnyttjande av statsbidraget som av och till uppdragas i studiecirkelverksamheten.

Folkbildningsrådet

Den nuvarande modellen som innebär att Folkbildningsrådet är en ideell organisation med både myndighets- och medlemsuppdrag bör finnas kvar även i fortsättningen. I syfte att stärka Folkbildningsrådets ställning och förbättra dess möjligheter att verka för en stärkt kvalitetssäkring av verksamheten avser regeringen att ge Folkbildningsrådet befogenhet att återkalla statsbidrag som betalats ut till ett studieförbund eller en folkhögskola när verksamheten där inte är förenlig med statens syften med sitt bidrag. Det är vidare rimligt att Folkbildningsrådet med utgångspunkt i sitt kvalitetsarbete också gör mer långsiktiga bedömningar av existerande verksamheters livskraft i förhållande till behovet av att skapa utrymme för nya verksamheter och att ge nya grupper möjligheter att bedriva statsbidragsberättigad folkbildningsverksamhet. Det är angeläget att utveckla möjligheterna att omfördela resurser mellan olika verksamheter inom folkbildningen, när så är påkallat. Bedömningar

och beslut av detta slag kräver emellertid en sådan långsiktighet att de enskilda avdelningarna eller skolorna ges möjlighet att anpassa organisationen i ordnade former.

Utvärdering och forskning

Arbetet med utvärdering kommer att få en allt större betydelse framöver. Regeringen föreslår att det år 1991 beslutade systemet med återkommande statliga utvärderingar av folkbildningen modifieras. Statens utvärdering bör fortsättningsvis utformas som tätare återkommande studier av mer begränsad omfattning, som vid behov kan kompletteras av mer sammanfattande analyser. På så sätt kan regeringen regelbundet återkomma till riksdagen i budgetpropositionen med redovisning av hur olika delar av statens syften uppnåtts. Mer heltäckande analyser kan redovisas när förutsättningar för och behov av detta finns. Folkbildningens egna utvärderingar bör i större utsträckning än hittills utnyttjas för bedömningen av om statens syften med statsbidraget uppnåtts.

Forskning med inriktning på folkbildningsområdet är angelägen för folkbildningen som helhet. Regeringen avser att inom ramen för statsbidraget till folkbildningen avsätta medel till forskning inom folkbildningens område. Områdets metod och teoribildning bör utvecklas ytterligare i syfte att nå en starkare vetenskaplig grund som kan öka kunskapen om folkbildningens betydelse.

Deltagarnas rättsliga ställning

Folkhögskolestuderande och deltagare i studieförbundens verksamhet har en svagare rättslig ställning än studerande inom t.ex. högskolan eller den kommunala vuxenutbildningen. Deltagarna i folkhögskolans kurser är i frågor som rör sina rättigheter och skyldigheter hänvisade till rektor och respektive skolas styrelse. Regeringen avser att uppdraga åt Folkbildningsrådet att initiera en överenskommelse mellan anordnarna inom folkbildningen. En rimlig utgångspunkt för en sådan reglering kan vara att tvister mellan enskilda studeranden och folkhögskolor eller studieförbund hänskjuts till någon slags skiljenämnd och att utbildningsanordnarna åtar sig att följa nämndens utslag.

Stödet till idrottens studie-, bildnings- och utbildningsverksamhet

Idrotten är en ständigt växande folkrörelse för alla åldrar. Folkbildningen har varit betydelsefull för utvecklingen av idrottens ledar- och utbildningsverksamhet, inte minst för arbetet med värderingsfrågor inom idrotten. Men mot bakgrund av de ovanstående svårigheterna att skilja på folkbildning och mer traditionell ledar- och utbildningsverksamhet inom idrotten, så är utformningen av dagens stöd kanske inte helt anpassad för att möta de särskilda villkor som präglar idrotten. Regeringen gör därför bedömningen att det bör prövas om inte idrottsrörelsen och folkbildningen bättre gagnas av att statens stöd till idrottens studie- och bildningsverksamhet kanaliseras direkt till idrotten. Men även ett sådant stöd måste direkt riktas mot studie-, bildnings- och utbildningsverksamhet samt skapa

förutsättningar för ett fortsatt arbete med värderingsfrågor. Regeringen avser att inbjuda Folkbildningsrådet, SISU Idrottsutbildarna och Riksidrottsförbundet till överläggningar om detta.

Folkbildningens ekonomi

Folkbildningen är en angelägenhet för hela samhället och behöver ekonomiskt stöd på alla nivåer. För att värna folkbildningen som en fri aktör, i övrigt oberoende av samhällets institutioner och marknadens ekonomiska intressen, avsatte staten år 2005 drygt 2 600 miljoner kronor. Dessa medel utgör den ekonomiska grundvalen för det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Väsentliga bidrag lämnas också av kommuner, landsting och regioner. Slutligen bidrar huvudmännen och – inom studieförbunden – deltagarna till verksamhetens finansiering. Sveriges kommuner och landsting (SKL) framhåller i en skrivelse till regeringen att statsmaktens hållning ”att kommuner, landsting

och regioner har ett ansvar för att stödja folkbildningen” är rimlig. Folkbildningsarbetet är ett väsentligt element i lokalt och regionalt bildningsarbete. Regeringen avser att ta initiativ till överläggningar med SKL om kommunernas och landstingens bidrag till folkbildningen.

Statens anslag till folkbildningen

Regeringen avser att återkomma med förslag om höjning av folkbildningsanslaget.

Inom ramen för ett förstärkt statligt stöd bör det vara möjligt för folkbildningen att genomföra såväl en allmän förstärkning som att göra särskilda riktade insatser. Under de närmaste åren bör folkbildningen genomföra en särskild satsning dels när det gäller att motverka den s.k. digitala klyftan, dels utveckla folkbildningens engagemang på det internationella området mot bakgrund av globaliseringen. Därutöver bör medel avsättas inom folkbildningsanslaget för forskning, statens utvärdering samt stöd till amatörkulturens centrala organisationer.

Läs mer i propositionen *Lära, växa, förändra - Regeringens folkbildningsproposition, 2005/06:192*.

Propositionen kan beställas från: Riksdagens tryckeriexpedition, tfn 08-786 58 10, fax 08-786 61 76.

Fler exemplar av faktabladet kan beställas från Utbildnings- och kulturdepartementet, fax: 08-723 11 92, e-post: info.order@educult.ministry.se.

Propositionen och faktabladet finns också på Utbildnings- och kulturdepartementets webbplats: www.regeringen.se/utbildning.

Frågor om detta faktablad besvaras av Mårten Svensson, tfn 08-405 40 59.



REGERINGSKANSLIET

**Utbildnings- och
kulturdepartementet**

103 33 Stockholm • tfn växel 08-405 10 00